

تأثیر ایده آل طلبی مادران بر سلامت روانی و تعهد اجتماعی دانش آموزان مدارس دخترانه استعدادهای درخشان شهر کرمان

دکتر سوده مقصودی^۱ و زهرا شریفی^۲

تاریخ وصول: ۹۵/۶/۳۱

تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۹

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی جامعه‌شناختی تأثیر ایده آل‌طلبی مادران بر سلامت روانی و تعهد اجتماعی دختران مدارس تیزهوش مقطع دبیرستان شهر کرمان می‌باشد. روش تحقیق پیمایشی بوده و جهت گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌ی کمال‌گرایی هیل و همکاران (۲۰۰۴)، پرسشنامه‌ی SCL-25 برای سنجش سلامت روانی دختران و پرسشنامه‌ی محقق ساخته تعهد اجتماعی استفاده گردید. نمونه‌ی تحقیق ۲۵۷ نفر از دانش‌آموزان به همراه مادرانشان در نظر گرفته شد. نتایج نشان داد که بین کمال‌گرایی مادران و سلامت روان و تعهد اجتماعی دختران رابطه‌ی معنی‌داری مشاهده می‌شود؛ بدین معنی که از طریق کمال‌گرایی مادران، تعهد اجتماعی و سلامت روان دختران قابل پیش‌بینی است. در حقیقت با افزایش نمره‌ی کمال‌گرایی مادران، سلامت روان دختران کاهش اما تعهد اجتماعی‌شان افزایش می‌یابد.

مفاهیم کلیدی: تیزهوش، کمال‌گرایی، تعهد اجتماعی، سلامت روانی، دختران

^۱ استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید باهنر کرمان (نویسنده‌ی مسئول)

maghsoodi299@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد مطالعات زنان دانشگاه شهید باهنر کرمان zahra.sharifi42@yahoo.com

مقدمه و بیان مسأله

دوران نوجوانی مقطع بسیار حساسی از زندگی است که در آن هر فردی با تغییرات گسترده‌ی شناختی و ساختاری رو به رو است (حسینی، ۱۳۸۳: ۹). مطالعات نشان داده است که در سال‌های اخیر مشکلات عاطفی و روانی در میان دانش‌آموزان روند صعودی نگران‌کننده‌ای داشته است تا جایی که پدیده‌های نابهنجاری نظیر خودکشی، اعتیاد، بزهکاری، ترک تحصیل، افت تحصیلی و ... به صورت موانع جدید، پیشرفت دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار داده است (یانگ^۱، ۲۰۰۵: ۱۴).

از سوی دیگر پژوهش‌ها نشان داده‌اند که کودکان تیزهوش در همه‌ی زمینه‌های هوشی، وضعیت جسمانی، محبوبیت اجتماعی، پیشرفت تحصیلی، ثبات عاطفی و امور اخلاقی سرآمدترند (آقاجانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۴).

افراد تیزهوش افراد خاص هستند که انتظارات جامعه از آنها چند برابر افراد عادی است. داشتن سلامت روان در شکل‌گیری شخصیت و مسئولیت‌پذیری آنان نقش به‌سزایی دارد و آینده‌ی درخشانی را برای هر جامعه رقم می‌زند. مادران نیز به‌عنوان کسانی که حمایت‌گران این افراد هستند در روند پیشرفت تحصیلی، رشد اجتماعی، اجرای اهداف و نقش‌ها و سلامت روحی و روانی آنها تأثیر بسزایی می‌گذارند.

همچنین با توجه به اینکه به نظر می‌رسد این افراد ویژگی خاصی دارند که ممکن است در دانش‌آموزان عادی کمتر دیده شود احتمالاً اعتماد به نفس و بهره‌ی هوشی بالا آنها را در جهت یک نوع کمال‌گرایی کاذب سوق می‌دهد که ممکن است آنها را نسبت به مسئولیت‌پذیری و تعهدپذیری اجتماعی‌شان قوی‌تر یا ضعیف‌تر کند؛ و از آنجا که این افراد از نبوغ خاصی برخوردارند اگر نبوغ‌شان در جهت درستی استفاده نشود و از سلامتی روانی برخوردار نباشند ممکن است به انزوا کشیده شده، نفع فردی را حفظ کرده و از جامعه گسسته شوند یا به افسردگی، بزهکاری اجتماعی و ... روی آورده و حس مسئولانه‌ای که باید در قبال اجتماع داشته باشند رو به تحلیل رود.

از سوی دیگر، از آنجا که مادران در تمامی عرصه‌های زندگی تأثیر چشمگیری در خانواده دارند؛ بنابراین پژوهش در مورد کمال‌گرایی مادران می‌تواند پیش‌بینی رفتارهای فرزندان چه از جنبه‌ی مثبت و چه از جنبه‌ی منفی را سبب شود. ای بسا کمال‌گرایی مادر سبب ورود بچه‌ها به مدارس تیزهوشان شده باشد و کودک واقعاً از استعدادی متفاوت با

^۱ Yang

دانش‌آموزان عادی برخوردار نباشد. این در حالی است که کمال‌گرایی مادران به همراه فشارهای درسی و عرصه‌ی رقابت شدید در این مدارس ممکن است روز به روز این افراد را از سلامت روانی دور کند و خطراتی را برایشان ایجاد نماید.

کمال‌گرایی در واقع باوری غیر منطقی است که اشخاص نسبت به خود و محیط اطراف خود دارند، افرادی که کمال‌گرا هستند معتقدند که خود و محیط اطرافشان باید کامل باشد و هر گونه تلاشی در زندگی باید بدون اشتباه و خطا صورت پذیرد (خلعتبری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۸). در حقیقت کمال‌گرایان اشخاصی هستند که سعی می‌کنند هر کاری را در بالاترین حد استانداردهایش انجام دهند چه در محیط کار، چه در ورزش، آشپزی، کارهای شخصی و ... کمال‌گرایان را می‌توان بر اساس انعطاف‌پذیری درباره‌ی استانداردهایشان به دو دسته تقسیم کرد: کمال‌گرایان نرمال (بهنجار) و غیر نرمال (نابهنجار). هامپچک (۱۹۷۸)، معتقد بود کمال‌گرایان بهنجار می‌توانند به‌طور انعطاف‌پذیری استانداردهای کمال‌گرایانه را به کار ببرند و هر گاه موقعیت ایجاب کند در پیگیری موشکافانه اهدافشان احساس آزادی بیشتری کنند. این کمال‌گرایان از تلاش و رقابت برای برتری و کمال، لذت می‌برند و در عین حال محدودیت‌های شخصی را به رسمیت می‌شناسند؛ از سوی دیگر کمال‌گرایان غیر نرمال (نوروتیک) نیز استانداردهای بالایی انتخاب می‌کنند اما به خود اجازه نمی‌دهند مرتکب اشتباه شوند. بنابراین، صرف نظر از میزان پیشرفت و دقتی که در کار دارند، همیشه احساس عدم رضایت و کم‌کاری را تجربه می‌کنند و از تلاش برای دست یافتن به معیارهایشان لذت نمی‌برند؛ زیرا همیشه بر این باورند که تلاش‌هایشان کافی نبوده است (هاشمی و لطیفیان، ۱۳۸۹: ۴۰۷).

نظر به اینکه نقش مادران در خانواده و تکوین شخصیت فرزندان بالاخص دختران را نمی‌توان نادیده گرفت و از آنجا که دختران تیزهوش که جامعه آنها را نخبه‌های آینده‌ساز می‌داند؛ لذا پژوهش حاضر سعی نموده تأثیرات کمال‌گرایی مادران دختران تیزهوش بر سلامت روان آن دختران را مورد بررسی قرار دهد.

از سوی دیگر مشخص شده که با افزایش تحصیلات و آگاهی‌های اجتماعی نوجوانان و جوانان، تعهد و مسئولیت اجتماعی کم‌رنگ شده به نحوی که از حالت یک پدیده‌ی اجتماعی درآمده و به صورت یک مشکل اجتماعی نمودار گشته است. تعهد اجتماعی با تنظیم روابط اجزای هر سیستم به کاهش پیچیدگی روابط اجتماعی کمک می‌کند و رفتار دیگران را قابل پیش‌بینی می‌سازد (پارسونز^۱، ۱۹۵۹: ۱۱۳).

^۱ Parsons

علاوه بر این، این امر به افزایش اعتماد اجتماعی (میلز^۱، ۱۹۸۸: ۱۲۳)، احساس امنیت اعضای جامعه و کاهش ناهماهنگی شناختی آنان کمک می‌کند (فستینجر^۲، ۱۹۵۹: ۲۰۷)؛ در نهایت این امر ثبات رفتاری اعضای جامعه را سبب می‌شود. بنابراین تعهد اجتماعی عاملی برای ارضای نیازهای اعضای جامعه و در نتیجه همبستگی و انسجام اجتماعی شناخته شده است (دورکیم^۳، ۱۹۳۸: ۱۲۹).

از آنجا که میزان تعهد اجتماعی در میان افراد جامعه با عوامل اجتماعی متعددی در رابطه است، از این روی با این بررسی می‌توان ریشه‌های ایجاد تعهد و تداوم آن را دریافت و بر آن اساس شرایط مناسبی را برای تربیت افرادی با تعهد اجتماعی بالا مهیا کرد. با توجه به اهمیت موضوعات و مفاهیم مهمی همچون کمال‌گرایی، سلامت روانی و تعهد اجتماعی پژوهش حاضر سعی نموده تأثیرات کمال‌گرایی مادران دختران تیزهوش بر سلامت روان و متعهد بودن آنها را در قبال جامعه، دوستان و خانواده‌هایشان را مورد سنجش قرار دهد.

اهداف پژوهش

- هدف کلی

بررسی جامعه‌شناختی تأثیر کمال‌گرایی مادران بر سلامت روانی و تعهد اجتماعی اجتماعی دانش‌آموزان مدارس دخترانه استعدادهای درخشان شهر کرمان.

- اهداف جزئی

- بررسی تأثیر کمال‌گرایی مادران بر کمال‌گرایی دختران تیزهوش.
- بررسی تأثیر کمال‌گرایی مادران بر سلامت روان دختران تیزهوش.
- بررسی ارتباط کمال‌گرایی مادران با ابعاد سلامت روانی دخترانشان (پارانوئید، روان‌پریشی، فوبیا، حساسیت بین فردی، خودبیماری انگاری، وسواس، اجبار و اضطراب).
- بررسی تأثیر کمال‌گرایی مادران بر تعهد اجتماعی دختران تیزهوش.
- بررسی تأثیر کمال‌گرایی مادران با ابعاد تعهد اجتماعی دختران (تعهد به جامعه، تعهد به خانواده و تعهد به دوستان).

¹ Mills

² Festinger

³ Durkheim

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های نسبتاً زیادی در مورد کمال‌گرایی و سلامت روانی انجام شده اما تحقیقات اندکی در مورد کمال‌گرایی و سلامت روانی و تعهد اجتماعی صورت پذیرفته است.

الف) تحقیقات داخلی

یاوری کرمانی و همکاران (۱۳۸۷)، در پژوهشی با عنوان "کمال‌گرایی مادران و سلامت روان دختران" دریافتند که بین کمال‌گرایی مادران با سلامت روان دختران رابطه وجود دارد به طوری که می‌توان گفت کمال‌گرایی مادران می‌تواند سلامت روان دختران را پیش‌بینی کند یعنی مادرانی که گرایش کمال‌گرایانه‌ی کمتری داشته باشند، دخترانی با سلامت روان بالاتر خواهند داشت (یاوری کرمانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۰۷-۹۶).

بشارت و همکاران (۱۳۸۵)، تحقیقی با عنوان "کمال‌گرایی و سلامت روانی" انجام دادند که کمال‌گرایی مثبت با بهزیستی روانشناختی رابطه‌ی مثبت و با درماندگی روانشناختی رابطه‌ی منفی داشت. نتایج همچنین نشان داد که کمال‌گرایی منفی با بهزیستی روانشناختی رابطه‌ی منفی و با درماندگی روانشناختی رابطه‌ی مثبت دارد. کمال‌گرایی مثبت از طریق تقویت زمینه‌های درون روانی مثبت مانند حرمت خود و اعتماد به خود و ویژگی‌هایی چون واقع‌بینی، پذیرش محدودیت‌های شخصی، انعطاف‌پذیری و احساس رضایت و خرسندی از عملکرد شخصی، سلامت روانی را به صورت مثبت تحت تأثیر قرار می‌دهد. کمال‌گرایی منفی، بعکس از طریق تضعیف حرمت خود و اعتماد به خود، و ویژگی‌هایی مانند انتظارات غیر واقع‌بینانه، عدم پذیرش محدودیت‌های شخصی و انعطاف‌پذیری و ناخرسندی از عملکرد شخصی، سلامت روانی را به صورت منفی تحت تأثیر قرار می‌دهند (بشارت و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۲-۷).

عباسی (۱۳۸۰)، در پژوهشی به "بررسی رابطه‌ی بین اضطراب و کمال‌گرایی منفی والدین با اضطراب امتحان دانش‌آموزان" پرداخته و به این نتیجه رسید که میان کمال‌گرایی منفی والدین و اضطراب امتحان دانش‌آموزان رابطه‌ی مثبت وجود دارد، همچنین بین کمال‌گرایی مثبت والدین با اضطراب امتحان دانش‌آموزان رابطه‌ی منفی مشاهده شد (عباسی، ۱۳۸۰: ۱۵).

ب) تحقیقات خارجی

از بین تحقیقات خارجی کامادان^۱ (۲۰۱۰)، در یک نمونه‌ی دانش‌آموزی با موضوع "پیش‌بینی کمال‌گرایی دانش‌آموزان از طریق کمال‌گرایی والدینشان" که رابطه‌ی کمال‌گرایی نوجوانان و والدین آنها را مورد بررسی قرار داد مشاهده کرد بین بعضی از زیر مقیاس‌های کمال‌گرایی یعنی (نظم، انتظارات والدین، انتقادات والدین و تردید) در دختران و والدین آنها رابطه‌ی معناداری برقرار است ولی صرفاً زیر مقیاس انتظارات والدین پسران توسط زیر مقیاس انتظارات والدین قابل پیش‌بینی است.

فراست، لاهارت و روزنبلات^۲ (۱۹۹۱)، دو تحقیق برای ارزیابی نقش کمال‌گرایی والدین در رشد کمال‌گرایی در زنان دانشجو انجام دادند. آنها دریافتند که کمال‌گرایی مادران همبستگی متوسطی با کمال‌گرایی دخترانشان دارد و کمال‌گرایی پدران با کمال‌گرایی دختران رابطه ندارد. فراست و همکاران نتیجه‌گیری کردند که کمال‌گرایی والدین نقش مهمی در درک کمال‌گرایی فرزندان دارد و به نظر می‌رسد که جنسیت والدین نیز در انتقال کمال‌گرایی تفاوت ایجاد می‌کند.

پوتالاز و گاتمن^۳ (۱۹۸۱)، در تحقیق خود به نام "مهارت‌های اجتماعی و روابط اجتماعی" نشان دادند که کودکان و نوجوانان تیزهوش رفتارهایی از خود نشان می‌دهند که عمدتاً به طرد و انزوای اجتماعی آنها منجر می‌شود. چنین رفتارهایی شامل پرسش‌هایی است که به فعالیت‌های گروه همسالان ربطی ندارد، مثل گفتگوی بیش از حد در مورد خود و مشکلات خود، ابراز عقاید و علایق خود در حالی که گروه همسالان عادی کار دیگری انجام می‌دهند و مخالفت مکرر با اهداف گروه و ناتوانی در مخالفت مثبت در آنها موجب می‌شود که کودکان و نوجوانان تیزهوش محبوبیتی در گروه همسالان نداشته باشند.

پژوهش‌های فوق که چکیده‌ای از کل پژوهش‌های مربوط به موضوع مورد بررسی هستند نشان می‌دهند که کمال‌گرایان ممکن است به دلایل متعدد سلامت روانی‌شان را از دست بدهند و یا به دلایل تمایل به محبوب بودن تعهد اجتماعی‌شان تحت تأثیر قرار گیرد.

¹ Camadan

² Frost, Lahart, Rosenblate

³ Putallaz, Gottman

چارچوب نظری پژوهش

کمال‌گرایی برای اولین بار به صورت سازه‌ای تک‌بعدی توسط برنز^۱ (۱۹۸۰) ارائه گردید (به نقل از هیل^۲ و همکاران، ۲۰۰۴). از منظر کسانی که کمال‌گرایی را سازه‌ای تک‌بعدی می‌دانند افراد کمال‌گرا در تلاش برای دستیابی به نتایج کامل و بدون نقص هستند که این امر ممکن است آسیب‌های متعددی را متوجه آنان نماید (پچت^۳، ۱۹۸۴؛ به نقل از بوچارد^۴ و همکاران، ۱۹۹۹). هاماچک^۵ (۱۹۷۸) (نقل از شافران و منسل^۶، ۲۰۰۱) دو بعد کمال‌گرایی را نام می‌برد که در دو سوی یک پیوستار قرار می‌گیرند بهنجار و نابهنجار. افراد با کمال‌گرایی بهنجار از تلاش برای دستیابی به اهداف قابل وصول و با لایحه رسیدن به آنها احساس لذت می‌کنند، اما کمال‌گرایان نابهنجار کسانی هستند که سطح بالایی از اضطراب را تجربه می‌کنند و ترس زیادی از شکست دارند. هویت، کائلیان، فلت و شری^۷ (۲۰۰۲)، نیز بر این باورند که کمال‌گرایی دارای سه بُعد اصلی زیر است: کمال‌گرایی خویش‌نمدار (کمال‌گرایی نسبت به خود)، کمال‌گرایی دیگرمدار (کمال‌گرایی نسبت به دیگران) و کمال‌گرایی جامعه‌مدار (کمال‌گرایی تجویز شده از سوی جامعه). کمال‌گرایی خویش‌نمدار بیانگر تمایل فرد به کامل بودن خود است، کمال‌گرایی دیگرمدار بیانگر انتظار عملکرد کامل و بی‌نقص از دیگران است. کمال‌گرایی جامعه‌مدار ویژگی افرادی است که فکر می‌کنند دیگران از آنها انتظار عملکرد کامل و بی‌نقص دارند. فراست^۸ و همکاران (۱۹۹۰)، از اولین افرادی بودند که ابعاد کمال‌گرایی را در گروه‌های مختلف مورد بررسی قرار دادند این گروه معتقدند که کمال‌گرایی از شش عامل فردی و اجتماعی زیر تشکیل شده است:

- ۱- نگرانی در خصوص اشتباهات: واکنش منفی به اشتباهات و برابر دانستن آنها با شکست را در بر می‌گیرد، ۲- تردید در مورد کارها، ۳- معیارهای فردی: در نظر گرفتن معیارهای افراطی برای خود، ۴- انتظارات والدین، ۵- انتقادگری آنها و ۶- سازمان‌دهی: بیانگر تمایل شدید فرد کمال‌گرا به رعایت نظم و ترتیب در امور روزمره است.

¹ Burns

² Hill

³ Pacht

⁴ hafran, R., Mansell

⁵ Hamachek

⁶ Shafran, R., Mansell

⁷ Hewitt, Caelian, Flett, Sherry

⁸ Frost

هیل و همکاران^۱ (۲۰۰۴)، یک صورت‌بندی‌های جدیدی از کمال‌گرایی که مشتمل بر ابعاد هشت‌گانه‌ی ذیل است را تعریف می‌کند:

۱- تمرکز بر اشتباهات: پریشانی و نگرانی از اشتباه کردن، ۲- معیارهای بالا برای دیگران: انتظار عملکرد کامل و درست از دیگران، ۳- نیاز به تأیید و توجه از سوی دیگران و حساسیت نسبت به انتقاد، ۴- نظم و سازماندهی: تمایل به مرتب و منظم بودن، ۵- ادراک فشار از سوی والدین: احساس نیاز به عملکرد کامل و بی‌نقص جهت جلب تأیید و توجه والدین، ۶- هدفمندی: برنامه‌ریزی قبلی و تعمق در تصمیم‌گیری‌ها و پرهیز از عملکرد تکانشی، ۷- نشخوار فکر: تفکر وسواس‌گونه و مداوم درباره‌ی اشتباهات گذشته و اعمالی که کامل نبوده‌اند یا درباره‌ی اشتباهاتی که در آینده رخ خواهند داد، ۸- تلاش برای عالی بودن: تمایل به کسب نتایج کامل و دستیابی به معیارهای بالا و عالی. از مجموع نمرات ابعاد نظم و سازماندهی، هدفمندی، تلاش برای عالی بودن و معیارهای بالا برای دیگران، جنبه‌ی سازگار و از مجموع نمرات ابعاد نیاز به تأیید، تمرکز بر اشتباهات، ادراک فشار از سوی والدین و نشخوار فکر، جنبه‌ی ناسازگار کمال‌گرایی حاصل می‌شود. نمره‌ی کلی کمال‌گرایی نیز از مجموع نمرات عوامل هشت‌گانه‌ی کمال‌گرایی به دست می‌آید. از سوی دیگر به نظر می‌رسد که کمال‌گرایان به دلیل تلاش برای عالی بودن از مسئولیت‌پذیری و تعهد اجتماعی بیشتری نسبت به سایر افراد جامعه برخوردار بوده و منافع عمومی را بر منافع خصوصی ترجیح می‌دهند.

دورکیم سرچشمه‌ی هر گونه فعالیت اخلاقی را تبعیت منافع خصوصی از منافع عمومی می‌داند که متضمن روحیه‌ی فداکاری و ایثار بوده و یک ویژگی اخلاقی است (دورکیم، ۱۹۳۸: ۳۸). از نظر دورکیم کنشگران اجتماعی از آنجا که عامل اجرای نقش‌های خانوادگی یا اجتماعی معین هستند، در شبکه‌ای از تعهدات و تکالیف قرار می‌گیرند که حق ندارند آنها را نادیده بگیرند. انسان‌ها نمی‌توانند بدون توافق با هم، بدون پذیرش ایثارهای متقابل و بدون برقرار کردن پیوندهای پایدار با یکدیگر، به صورت جمعی زندگی کنند (دورکیم، ۱۳۸۱: ۲۰۰).

در دیدگاه مبادله نیز فراوانی تعاملات اجتماعی و نقش آن در ایجاد احساسات مثبت مابین افراد مهم است. تحلیل کلاسیک هومنز بر این پایه است که فراوانی تعاملات زمینه‌ی مناسبی برای پرورش احساسات مثبت در یک رابطه‌ی متقابل است. تئوری

^۱ Hill & et al

مبادله‌ی معاصر نیز (بلاو^۱، ۱۹۷۷؛ امرسون^۲، ۱۹۸۱)، گرایش به دخالت دادن چنین شرایطی را دارد. امرسون فراوانی مبادلات بین کنشگران را زمینه‌ساز عواطف اجتماعی همانند حمایت اجتماعی متقابل و احساس تعلق و تعهد اجتماعی تلقی می‌نماید (یون و لاور^۳، ۱۹۹۳: ۴۶۶).

در این دیدگاه، مبادله‌ی اجتماعی مبتنی بر رفتار انتخابی می‌باشد که ساختار روابط تبادلی، کنشگران را با فرصت‌ها و امکانات موجود و قابل جایگزین هماهنگ می‌کند تا امکان جایگزین کردن رفتارهای مناسب و فرصت‌های در خور توجه جهت انتخاب، از بین روابط مبادله‌ای فراهم شود.

لاور و یون شبکه را مجموعه‌ای از اتصالات ارتباطی می‌دانند که وقتی افراد در آن قرار می‌گیرند با توجه به میزان توانایی هر یک از کنشگران با رعایت شرایط ساختاری (قدرت) و میزان مبادله‌ی هر یک از آنها، احساسی (مثبت یا منفی) را از روابط دو طرفه بدست می‌آورند که همبستگی را در روابط اجتماعی تحت تأثیر قرار داده و احساس رضایت افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد، در صورتی که احساس خوب و مثبتی از روابط تبادلی حاصل شود بستر مناسب برای احساس تعهد بین افراد حاضر در شبکه فراهم می‌شود (یون و لاور، ۱۹۹۸: ۸۸۱-۸۷۱). از آنجا که مهم است بدانیم کمال‌گرایان چگونه تعهدی به جامعه دارند، پژوهش حاضر سعی می‌کند تعهد اجتماعی آنها را در قالب سه بعد تعهد به جامعه، دوستان و خانواده سنجش کند؛ همچنین جهت سنجش کمال‌گرایی از تئوری هیل و همکاران با شاخص‌های این نوع شخصیت و برای بررسی سلامت روانی از پرسشنامه‌ی استاندارد ۲۵ سؤالی SCL-25 استفاده شده است.

فرضیات پژوهش

- ۱- بین کمال‌گرایی مادران و کمال‌گرایی دختران تیزهوش رابطه‌ی معناداری وجود دارد.
- ۲- بین کمال‌گرایی مادران و سلامت روان دختران تیزهوش رابطه وجود دارد.

¹ Bellow

² Emerson

³ Yoon & Lawer

۳- بین کمال‌گرایی مادران با ابعاد سلامت روانی دخترانشان (پارانوئید، روان‌پریشی، فوبیا، حساسیت بین فردی، خودبیماری انگاری، وسواس، اجبار و اضطراب) رابطه وجود دارد.

۴- بین کمال‌گرایی مادران و تعهد اجتماعی دختران تیزهوش رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد.

۵- بین کمال‌گرایی مادران با ابعاد تعهد اجتماعی دختران (تعهد به جامعه، تعهد به خانواده و تعهد به دوستان) رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

جامعه‌ی آماری این پژوهش را دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های تیزهوشان شهر کرمان که در سال تحصیلی ۹۳-۱۳۹۲ مشغول به تحصیل بودند به همراه مادرانشان تشکیل می‌دهند.

نمونه‌ی آماری تحقیق با توجه به قرارداد کل جامعه‌ی آماری در فرمول کوکران ۲۵۷ نفر بدست آمد. این تعداد از جمع ۷۸۰ نفری دانش‌آموزان انتخاب شده و به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای مورد پرسش قرار گرفتند. در این روش از هر ناحیه آموزش و پرورش یک مدرسه به‌عنوان نمونه انتخاب و سپس به صورت تصادفی از کلاس‌های متفاوت اول، دوم و سوم پرسشنامه‌هایی توزیع شد. پرسشنامه‌های کمال‌گرایی برای مادران و پرسشنامه‌های کمال‌گرایی، سلامت روانی و تعهد اجتماعی برای دختران توزیع گردید اما تعداد ۲۰۸ پرسشنامه بازگردانده شد.

ابزار اندازه‌گیری

مقیاس کمال‌گرایی هیل و همکاران (۲۰۰۴)، این مقیاس یک آزمون ۵۹ سؤالی است که دارای ۸ خرده مقیاس است؛ پرسش‌ها در اندازه‌های پنج درجه‌ای لیکرت، کمال‌گرایی آزمودنی‌ها را از نمره‌ی یک تا نمره‌ی پنج می‌سنجد. اعتبار این پرسشنامه توسط چندین محقق در ایران به اثبات رسیده است. به‌طور مثال: جمشیدی و همکاران (۱۳۸۸)، به بررسی اعتبار این مقیاس در دو گروه ۶۸ نفر (۳۴ نفر دختر و ۳۴ نفر پسر) دانش‌آموزی دختران و پسران شهر شیراز پرداخته و پایایی و روایی این ابزار را قابل قبول دانستند؛ ضمناً ضریب آلفای کرونباخ مقیاس کمال‌گرایی در تحقیق حاضر ۰/۸۹ بوده که میزان قابل قبول و خوبی است.

مقیاس *SCL-25* نیز که فرم کوتاه شده‌ی *SCL-90-R* توسط نجاریان و داوودی (۱۳۸۰)، می‌باشد که دارای ۲۵ گویه و ۸ خرده مقیاس بوده همبستگی میان مقیاس ۲۵ ماده‌ای و مقیاس اصلی *SCL-90-R*، ۰/۹۵ می‌باشد؛ همچنین دامنه‌ی ضریب همبستگی میان *SCL-25* نه خرده مقیاس *SCL-90-R*، از ۰/۸۰ تا ۰/۹۵ می‌باشد. در پژوهش بویری (۱۳۸۶)، ضریب پایایی این فرم که به روش آلفای کرونباخ و تصنیف محاسبه گردید به ترتیب ۰/۹۳ و ۰/۸۸ به دست آمد که بیانگر پایایی خوب این آزمون است (حیدری سورشجانی، ۱۳۹۰: ۷).

ضریب آلفای کرونباخ تحقیق حاضر برای سلامت روانی برابر ۰/۹۲ می‌باشد. مقیاس تعهد اجتماعی یک پرسشنامه‌ی محقق ساخته است. اعتبار صوری این پرسشنامه توسط اساتید بخش علوم اجتماعی تأیید و از ۱۷ گویه تشکیل شده است که سه بعد تعهد به جامعه، تعهد به خانواده و تعهد به دوستان را می‌سنجد و دارای ضریب آلفای ۰/۸۴ در میان ۴۰ نفر از آزمودنی‌ها می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد متغیر مستقل (کمال‌گرایی مادران) و متغیرهای وابسته (سلامت روانی، تعهد اجتماعی دختران و کمال‌گرایی دختران)

وابسته		مستقل		متغیر شاخص
کمال‌گرایی دختران	تعهد اجتماعی	سلامت روان	کمال‌گرایی مادران	شاخص
۲۲۲/۶۲	۶۷/۶۰	۳۰/۹۱	۲۱۹/۲۹	X میانگین
۲۸/۹۸	۹/۹۹	۱۸/۱۲	۲۹/۵۱	SD انحراف معیار
۲۰۸	۲۰۸	۲۰۸	۲۰۸	تعداد

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود بیشترین میزان کمال‌گرایی در بین دختران دیده می‌شود که میزانش (۲۲۲/۶۲) می‌باشد. میزان کمال‌گرایی مادران هم (۲۱۹/۲۹) می‌باشد. بدین معنی است که کمال‌گرایی دختران حتی بیش از کمال‌گرایی مادران شده است.

جدول ۲: آزمون فرضیات

نوع آزمون	فرضیه	سطح معناداری	ضریب همبستگی
<i>t-test</i>	کمال‌گرایی مادران با کمال‌گرایی دختران تفاوت دارد	۰/۰۰۰	۵/۴۳۸
<i>Pearson</i>	بین کمال‌گرایی مادران و سلامت روانی دختران رابطه وجود دارد	۰/۰۴	۰/۱۴۴
<i>Pearson</i>	بین کمال‌گرایی مادران و تعهد اجتماعی دختران رابطه وجود دارد	۰/۰۰۱	۰/۳۰۰
<i>Pearson</i>	بین کمال‌گرایی مادران با ابعاد سلامت روانی دختران رابطه وجود دارد	۰/۰۰۰ روان‌پریشی	۰/۳۲
		۰/۰۰۱ پارانوئید	۰/۲۸
<i>Pearson</i>	بین کمال‌گرایی مادران و ابعاد تعهد اجتماعی دختران رابطه وجود دارد	۰/۰۰۱ به جامعه	۰/۲۹
		۰/۰۰۰ به خانواده	۰/۳۰
		۰/۴۷۴ به دوستان	۰/۶۲

همان‌طور که از سطح معناداری در جدول ۲ مشاهده می‌شود می‌توان این نتیجه را گرفت که فرضیات راجع به رابطه‌ی کمال‌گرایی مادران با کمال‌گرایی دختران، با سلامت روانی دختران و تعهد اجتماعی تأیید شده‌اند. اما در رابطه با کمال‌گرایی مادران با ابعاد سلامت روانی و ابعاد تعهد اجتماعی دختران تنها با دو بعد از ابعاد سلامت روانی (پارانوئید و روان‌پریشی) و نیز دو بعد تعهد اجتماعی (تعهد به جامعه و تعهد به خانواده) رابطه‌ی معنی‌داری مشاهده شد.

جدول ۳: خلاصه مدل رگرسیون، کمال‌گرایی دختران بر حسب کمال‌گرایی مادران (مثبت و منفی) ضریب همبستگی چند متغیری (R) و مجذور آن (R^2)

متغیر	ضرایب غیر استاندارد شده		ضرایب استاندارد شده بتا	T	Sig
	B	خطای استاندارد			
مقدار ثابت a	۱۵۳/۶۹۷	۲۰/۵۰۴	-	۷/۷۴۰	۰/۰۰۰
کمال‌گرایی مثبت مادران	۰/۵۶۲	۰/۱۶۴	۰/۳۱۶	۳/۴۲۴	۰/۰۰۱
کمال‌گرایی منفی مادران	۰/۰۰۹	۰/۱۳۶	۰/۰۰۶	۰/۰۶۹	۰/۹۴۵
	$R=۰/۳۱۸$		$R^2=۰/۱۰۱$		

با توجه به جدول و مقدار R^2 بدست آمده به‌عنوان ضریب همبستگی چند متغیری می‌توان گفت که حدود ۱۰ درصد واریانس متغیر کمال‌گرایی دختران توسط ترکیب خطی

دو متغیر پیش‌بینی کننده یعنی کمال‌گرایی (منفی و مثبت) مادران بدست آمده است؛ پس از طریق متغیرهای کمال‌گرایی مادران (منفی و مثبت) می‌توان متغیر کمال‌گرایی دختران را پیش‌بینی کرد؛ و با توجه به بتا می‌توان گفت ۳۱ درصد کمال‌گرایی مثبت مادران بر کمال‌گرایی دختران تأثیر گذاشته است.

جدول ۴: خلاصه مدل رگرسیون، سلامت روانی دختران بر حسب کمال‌گرایی مادران (مثبت و منفی) ضریب همبستگی چند متغیری (R) و مجذور آن (R^2)

Sig	T	ضرایب استاندارد شده بتا	ضرایب غیر استاندارد شده		متغیر
			خطای استاندارد	B	
۰/۰۹۹	۱/۶۶۱	-	۱۱/۶۰۷	۱۹/۲۸۲	مقدار ثابت a
۰/۰۴۳	-۱/۶۸۹	-۰/۱۴۱	۰/۰۹۵	-۰/۱۶۱	کمال‌گرایی مثبت مادران
۰/۰۰۰	۳/۶۵۹	۰/۳۰۶	۰/۰۸۰	۰/۲۹۲	کمال‌گرایی منفی مادران

$R^2=۰/۰۸۷$ $R=۰/۲۹۵$

با توجه به مقدار R^2 می‌توان ۸۸ درصد از روی کمال‌گرایی (مثبت و منفی) مادران سلامت روانی دختران را پیش‌بینی کرد و نیز با توجه به مقدار بتا می‌توان گفت که کمال‌گرایی مثبت مادران توانسته ۱۴ درصد و کمال‌گرایی منفی مادران ۳۰ درصد بر سلامت روان دختران تأثیر گذارد.

خلاصه مدل رگرسیون، تعهد اجتماعی دختران بر حسب کمال‌گرایی مادران (مثبت و منفی)

جدول ۵: ضریب همبستگی چند متغیری (R) و مجذور آن (R^2)

Sig	T	ضرایب استاندارد شده بتا	ضرایب غیر استاندارد شده		متغیر
			خطای استاندارد	B	
۰/۰۰۰	۷/۱۳۷	-	۵/۲۰۷	۳۷/۱۵۹	مقدار ثابت a
۰/۰۰۰	۹/۶۳۷	۰/۶۵۹	۰/۰۳۹	۰/۳۷۶	کمال‌گرایی مثبت مادران
۰/۰۰۱	-۳/۳۵۷	-۰/۲۳۰	۰/۰۳۴	-۰/۱۱۴	کمال‌گرایی منفی مادران

$R^2=۰/۴۳۶$ $R=۰/۶۶۱$

با توجه به مقدار R^2 می‌توان ۴۳ درصد از روی کمال‌گرایی (مثبت و منفی) مادران تعهد اجتماعی دختران را پیش‌بینی کرد و مقدار بتا نیز از تأثیرگذاری کمال‌گرایی مثبت ۶۶ درصد و کمال‌گرایی مادران ۲۳ درصد است.

بحث و نتیجه‌گیری

همه‌ی کشورهای جهان برای پیشبرد اهداف علمی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و ... از افراد تیزهوش بهره می‌گیرند؛ ضمن اینکه هر جامعه نیز توقع دارد این افراد، افرادی کاملاً مثبت‌نگر و اهدافی در جهت منافع آن جامعه داشته باشند. عوامل زیادی در شکل‌گیری ویژگی‌های شخصیتی این افراد به خصوص در دوره‌ی نوجوانی که دوره‌ای بس حساس است نقش دارند. یکی از این عوامل، ارتباط با اعضاء خانواده به خصوص مادران است که بیشترین تأثیر را روی فرزندان بویژه دختران خود می‌گذارند از ویژگی‌هایی که می‌توان برای شخصیت این افراد قائل شد کمال‌گرایی است که خود می‌تواند دارای ابعاد مثبت یا منفی باشد؛ گر چه اکثر کارشناسان خانواده بر جنبه‌ی منفی آنها بیش از مثبتش تأکید می‌کنند. بر اساس نتایج تحقیق حاضر کمال‌گرایی مادران (مثبت و منفی) بر سلامت روانی، تعهد اجتماعی و کمال‌گرایی دختران اثر دارد بدین معنا که کمال‌گرایی منفی مادران باعث کمال‌گرایی منفی در دختران شده و نیز بحرانی را در سلامت روانی‌شان ایجاد می‌کند؛ همچنین در میزان تعهد اجتماعی آنان تأثیرگذار است. از سوی دیگر متغیرهای دیگری چون تحصیلات، طبقه‌ی اجتماعی و سن مادران در کمال‌گرایی مادران نقش مهمی دارند. بدین معنا که مادران تحصیل کرده از طبقه‌ی اجتماعی مرفه، این متغیرها نیز در کمال‌گرایی، سلامت روانی و تعهد اجتماعی دختران اثر دارند که این امر جای تأمل دارد!

آروز کان، کاراکاس، آتاوآیبرک (۲۰۱۱)، بیان می‌کنند که کمال‌گرا کسی است که مجموعه‌ای از استانداردهای سخت، غیر واقعی و بالا ایجاد می‌کند و هنگام ارزیابی عملکرد خود درگیر تفکر همه یا هیچ می‌شود؛ بنابراین، موفقیت تنها زمانی رخ می‌دهد که یک معیار بالا به دست آید و عملکرد فقط در چارچوب آن معیار بی‌عیب و نقص باشد و افراد کمال‌گرا تجارب شکست را بیش از حد تعمیم می‌دهند (مهرابی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۲).

بر اساس نتایج تحقیق حاضر این فرضیه تأیید شد که کمال‌گرایی مادران بر سلامت روانی، تعهد اجتماعی و کمال‌گرایی دختران اثر داشته و با نتایج پژوهش‌های توتونچی (۱۳۹۱)، خلعتبری (۱۳۸۹)، باوری کرمانی (۱۳۸۷)، کوک و کرنی (۲۰۰۹)، هم‌خوانی

دارد. از سوی دیگر کمال‌گرایی منفی مادران باعث ایجاد کمال‌گرایی منفی در دختران شده و نیز بحران‌هایی را در سلامت روانی ایجاد می‌کند؛ همچنین در میزان تعهد اجتماعی آنان تأثیرگذار است این نتیجه نیز با نتایج پژوهشگران دیگر مانند هاشمیان (۱۳۸۹)، کامادان (۲۰۱۰)، گال (۲۰۰۸) همخوانی دارد.

گاهی خانواده‌ها، نظام آموزشی (آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها) و جامعه با تعریف نادرست از کمال‌گرایی باعث نشر کمال‌گرایی منفی در بین اعضای جامعه بویژه تیزهوشان می‌شوند. به نظر می‌رسد این نوع کمال‌گرایی دارای عواقبی بس هشداردهنده بر روی سلامت روانی و تعهد اجتماعی آنان می‌باشد.

نخبه‌ای که از سلامت روانی برخوردار نباشد، در قبال خانواده، جامعه و دوستان خود تعهدی را نپذیرد و همه چیز را بدون عیب و نقص از طرف خود و دیگران بداند و بخواهد، نه تنها مفید به حال جامعه نیست بلکه خود یکی از مخرب‌ترین افراد یک جامعه می‌تواند باشد. اما کمال‌گرایی مثبت برعکس منفی آن، انسان‌ها را رو به پیشرفت و تعالی سوق داده و افراد را هدفمند، منظم، دارای نیاتی عالی و تلاشگر در جهت اهدافشان تربیت می‌کند که این امر خود نیز به متعهد بودن و برخوردار بودن از سلامت روانی افراد کمک شایانی می‌کند.

نظام آموزشی ما باید بداند که صرف خوراندن یکسری محفوظات به دانش‌آموزان و دانش‌پژوهان تیزهوش علاوه بر مطالب کتب درسی جز استرس، اضطراب، افسردگی و ... چیزی را برای این افراد به ارمغان نیاورده بلکه آنها را کمال‌گراتر کرده است. مادران نیز باید مواظب ویژگی‌های شخصیتی خود به خصوص از جهت عاطفی باشند؛ زیرا با تکیه بر نتایج پژوهش حاضر مادران کمال‌گرا فرزندان کمال‌گراتر از خود تربیت می‌کنند این کمال‌گرایی مادران در کمال‌گرایی، تعهد اجتماعی و سلامت روانی دختران نیز مؤثر بوده و باعث انتقال بین نسلی این ویژگی‌ها می‌شود چرا که دختران امروز مادران فردا هستند.

پیشنهاد می‌شود که به مادران دانش‌آموزان تأکید شود که ارزشیابی‌های غیرمنصفانه و نقادی آنها در مورد فرزندانشان همراه با قضاوت‌هایی در مورد عملکرد آنها ممکن است باعث تقویت عواطف منفی نظیر اضطراب و افسردگی دانش‌آموزان شود. با توجه به تهدیدها و فرصت‌های جدی در دوره‌ی نوجوانی و اینکه هر گونه اختلال می‌تواند اثرات دیرپایی را در زندگی فرد به جای گذارد، پرداختن به بحث سلامت روانی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد بنابراین ضروری است که با استفاده از روش‌های شناختی - رفتاری بطور ویژه‌ای برای تعدیل و درمان کمال‌گرایی منفی اقدام شود.

از آنجا که شکل‌گیری بسیاری از خصوصیات کمال‌گرایی در افراد وابسته به چگونگی رفتار و انتظارات والدین از کودکان و نوجوانان است پس می‌طلبید که از زمان کودکی فرزندان یا حتی دوره‌ی جنینی بر روی افکار و احساسات و عواطف والدین کار شود تا فرزندان را اعضای سالم به لحاظ روانی و متعهد و مسئول از لحاظ اجتماعی تربیت کنند.

فهرست منابع:

- آقاجانی، سیفالله؛ نریمانی، محمد و آریان‌پوران، سعید (۱۳۹۰). مقایسه‌ی کمال‌گرایی و تحمل ابهام در دانش‌آموزان دختر تیزهوش و عادی، فصلنامه‌ی ایرانی کودکان استثنایی، سال یازدهم، شماره‌ی ۱.
- بشارت، محمدعلی؛ حبیب‌زاده، محمد و گرانمایه‌پور، شیوا (۱۳۸۵). "کمال‌گرایی و سلامت روانی"، تازه‌ها و پژوهش‌های مشاوره، جلد ۸، شماره‌ی ۲۹.
- حیدری سورشجانی، سارا (۱۳۹۱). رابطه‌ی اعتیاد به اینترنت با سلامت روان در کاربران خانگی شهر اهواز، نخستین کنگره‌ی ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید، وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی.
- خلعتبری، جواد؛ قربان شیروودی، شهره و حسینی، ایمان (۱۳۹۰). "بررسی رابطه‌ی بین کمال‌گرایی و احساس تنهایی با کیفیت زندگی دانشجویان پزشکی استان گیلان"، فصلنامه‌ی روانشناسی تربیتی، شماره‌ی اول، پایب ۵، سال دوم.
- هاشمی، لادن و لطیفیان، مرتضی (۱۳۸۹). "پیش‌بینی کمال‌گرایی بهنجار و نوروتیک دختران توسط ابعاد کمال‌گرایی مادران و الگوهای ارتباطی خانواده"، فصلنامه‌ی خانواده پژوهی، سال هشتم، شماره‌ی ۳۲.
- یاوری کرمانی، مریم؛ ملانیا جلودار، شهرام و یاوری کرمانی، معصومه (۱۳۸۷). "کمال‌گرایی مادران و سلامت روان دختران"، فصلنامه‌ی تازه‌های روان‌درمانی، سال هفدهم، شماره‌ی ۶۰-۵۹.

Camadan, F. (2010). "Predicting of the student`s perfectionism from their parent`s perfectionism", *Procedia social and Behavioral Sciences* 2, 4260-4265.

Durkheim, E. (1938). *The Rules of Sociological Method*, Glencoe, Ill, Free Press.

Festinger, L. (1959). *A Theory of Cognitive Dissonance*, Stanford University Press, Stanford.

Frost, R. O., Lahart, C., & Rosenblate, R. (1991). "The developmental perfectionism: A study of daughters and their parents", *Cognitive Therapy and Research*, 15, 469-489

Hamachek, D. E. (1978). "Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism Psychology", *A Journal of Human Behavior*, 15, 27-33.

Mills, C. Wright (1988). *The Sociological Imagination*, London: Oxford University Press.

Pacht, A. R. (1984). "Reactions on perfectionism", *American Psychologist*, 39, 386-390

Parsons, T. (1959). *Economy and Society*, London: Rutledge and Kegan Paul.

Putallaz, M., Gottman, J. M. (1981). "Social skills and group relationship in S. R. Asher and J. M. Gottman (Eds)", *The Development and Children's Friendships* (pp.116-149), New York: Cambridge University Press

Shafran, R., Mansell, W. (2001). "Perfectionism and psychopathology: a review of research and treatment", *Clinical psychology review*, 21, 879-906.

Yang, C.K., Choe, B. M, Baity, M., Lee, J.H, Cho, JS. (2005). "SCL-90-R and 16 oF profiles of senior high school students with excessive internet use can J Psychiatry, 50(7): 14.